

SENTRALE TEMAER I DE SYNOPTISKE EVANGELIENE

Ansgar Teologiske Høgskole
2000

Lars Råmunddal

TEMA	LITTERATURHENVISNING
Jesus som Guds sønn i de synoptiske evangeliene	<i>J.O. Mæland, Riket er nær, 1976, s. 41-44</i> <i>G.E. Ladd, A Theology of the New Testament, 1974, s. 159-169</i>
Bergprekenens tolkningshistorie	H. Kvalbein, Matteusevangeliet, 1989, b.I: Ekskurs s. 201-211 N. A. Dahl, Matteusevangeliet – en kommentar, 1998, s. 120-122
Gudsriketanken hos synoptikerne	<i>J.O. Mæland, Riket er nær, 1976, s. 24-30</i> <i>G.E. Ladd, A Theology of the New Testament, 1974, s.57-69</i>
Underberetningene hos synoptikerne	H. Kvalbein, Matteusevangeliet, 1989, Ekskurs s. 252-263 N. A. Dahl, Matteusevangeliet – en kommentar, 1998, s. 176-182 <i>E. Baasland, Ordet fanger, 1991, s. 75-84</i>
Jesu bruk av liknelser	H. Kvalbein, Matteusevangeliet, 1989, b.II: s. 12-15 N. A. Dahl, Matteusevangeliet – en kommentar, 1998, s. 246-253
Messias-tanken hos synoptikerne	<i>J.O. Mæland, Riket er nær, 1976, s 37-41</i> <i>G.E. Ladd, A Theology of the New Testament, 1974, s. 135-144</i>
Menneskesønnen i de synoptiske evangelier	<i>J.O. Mæland, Riket er nær, 1976,s..35ff.</i> <i>G.E. Ladd, A Theology of the New Testament, 1974, s. 145-158</i>
Disippeltanken i de synoptiske evangeliene	<i>Illustrert bibleksikon, Bind 2, s. 215-216</i> <i>Svenskt bibliskt uppslagsverk, Andra bandet, s. 148-152</i>

Undervisning grunnfagsnivå ved Ansgar Teologiske Høgskole

3/8 2000

Lars Råmunddal

KRISTOLOGISKE TITLER i de synoptiske evangelier	GUDS SØNN
Begrepsforekomst • Generelt • Brukshyppighet	Begr. Guds sønn/er brukes vidt og på varierende måte i Bibelen: Om hvert personlig vesen som står i et spesielt forh. til Gud – åndelig eller moralsk.
Begrepsbetydning (språklig)	• Gresk: <i>huios theou</i> =Guds sønn, eller bare Sønnen: <i>ho huios</i> .
Begrepsbakgrunn i GT/jødisk litteratur	<p>1) Følgende personer/grupper blir kalt Guds sønn/Guds sønner i GT:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Engelen: Job 1,6; 2,1; 38,7; Job 89,7 • Det første mennesket Adam: (Luk 3,38) • Israel som Guds utvalgte folk: 2 Mos 4,22; Jes 43,6-7; Hos 11,1; Mal 1,6 • Kongen: 2 Sam 7,14; Sal 89,27; 2 Sam 7,12-16; Jes 11,1 • Messias: 2 Sam 7,13; Sal 89; Jes 9,6: Messias framstår som Guds sønn i enestående forstand. <p>2) Også i senjødedommen koples Guds sønn-begr. til Messias. jf. Salom. Sal. 17,23; 1 Hen 105,2; 4 Esra 7,28. I den offisielle jødedom ser det ut til at Messias bare ble kalt Guds sønn i kraft av sin utvelgelse til å realisere Guds kongedømme i Israel. Messias' guddommelige utspring ble altså ikke erkjent, til tross for ord som Jes 9,6 og Mika 5,1. Men det ser ut til at man i den mer apokalyptiske jødedom (jf. 1 Hen og 4 Esra) ventet en Messias som var av himmelsk opprinnelse.</p>
Synoptisk anvendelse av begrepet/tittelen	<p>1) I synopsen finner vi ikke at Jesus bruker den fulle Guds sønn-tittel for å referere til seg selv eller sin tjeneste (noe som henger sammen med Messiashemmeligheten). Men enkelte ganger brukes (også av Jesus selv!) Sønnen, jf. Matt 11,37!!; 17,5; 28,19. (Jf. for øvrig Jesu bruk av Menneskesønn tittelen.)</p> <p>2) Men utsagnene i de syn. ev. viser imidlertid klart at Jesus forstod seg selv som Guds sønn i enestående betydning. Guds sønns-begrepet forstås da i absolutt mening, (Jesus som "gudsperson"). Begrepet brukes da som <i>værens-utsagn</i> og ikke bare <i>funksjons-utsagn</i>.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Slik i Matt 11,25-27 og Mark 13,32. Jf. også misjonsbefalingen: Matt 28,19 • I Jesu dåp proklameres han også som Guds sønn, Matt 3,17ff. • Jesus bekrefter Peters bekjennelse, Matt 16,16ff. • Jesus avviser ikke onde ånder og djevelen når de tiltaler ham som Guds sønn, Mark 3,11; 5,7 og Matt 4,3.6. <p>3) Karakteristisk for evangeliene vitnesbyrd om Jesus som Guds sønn er ikke at han som Sønn blir den store undergjører (jf. hellenismens theoi andres=det guddommelige menneske, jf også fristelsesberetningen Matt 4,1ff.). Men det spesielle ved Jesu sønneforhold til Gud er lydighetsaspektet. Som Sønn står han i en viljesenhet med Faderen til døden. Spesielt framkommer dette i Joh. ev.</p>
Sideblikk til øvrig NT bruk	<p><i>Joh. ev.</i> er bekjennelsen til Jesus som Guds sønn selve sentrum. Her er det en dyp enhet i kjærlighet, i vilje og handling og i lære mellom Faderen og Sønnen, jf. 5,17; 8,28.42; 10,30; 16,28.</p> <p>I det <i>øvrige NT</i> er bekjennelsen "Jesus er Guds sønn" sentral og viser den første kristne kirkes genuine trosbevisning, Apg. 8,37; 1 Joh 4,15. Innholdet i evangeliet er en sum budskapet "om hans Sønn, jf. Rom 1,3. Som Guds sønn har han iflg. det første kristne vitnesbyrd tre funksjoner:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Han er førstefødt før all skapning, Kol 1,15; Hebr. 1,2 2) Han er sendt til verden for å forsone den med Gud, Rom 5,10; 8,32; Gal 4,4 3) Han er overdratt å felle dom over alle mennesker Joh. 5,22 (1 Kor 15,22)

BERG- PREKENENS TOLKNINGS- PROBLEM OG -HISTORIE	Identifikasjon	Innhold
HISTORISKE TOLKNINGS- TYPER	Romersk-katolsk tolkning: Sondring mellom bud og evangeliske råd	Budene uttrykker det etiske minstekrav til alle kristne, mens de evangeliske råd=de høyeste krav som gjelder munk og geistlige. Omstridt tolkning også innen den katolske kirke!
	Luthers tolkning: BP tolket i lys av to-regimentslæren med adress til alle kristne.	I det verdslige regimenter gjelder ikke BPs krav direkte (jf. myndighetenes maktutøvelse/straff, osv.) Men som privatperson, innfor Guds åsyn, må den kristne være villig til å følge Jesu bud i BP. Problem: Samfunnets lover kan unndras Guds dom og herrevelde.
	Luthersk ortodoksi: BP skal drive til syndserkjennelse. (1600-t.)	BP blir et ”syndespeil” og skal drive til omvendelse. Problem: Tolkningen blir for privat-religiøs i forhold til BPs faktiske innhold.
	Kristologisk tolkning: BP er en beskrivelse av Jesus. (Må sees i forlengelsen av ortodoksien.)	BP tolkes ikke primært som bud, men som evangelium. Jesus Kristus var den eneste som kunne oppfylle BPs fullkomne krav. BP dreier seg da ikke om den rettferdighet som kreves av oss, men den som tilregnes oss. Problem: Kravene i BP rettes faktisk til disiplene – ikke til Jesus selv!
	Liberal tolkning: BP tolket primært som sinnelagsetikk, dvs. den skal vise den kristnes indre holdning. (Herrmann – rundt 1900)	Den ytre oppfyllelse (dvs. som kasuistisk lovetikk) er ikke så viktig som den indre holdning BP skal skape og som kristne skal være bestemt av. BP skal foredle den kristne personlighet. Problem: Også for privat-religiøs!
	Rigoristisk tolkning: Bl.a. hos ”svermere” på reformasjonsstiden, Tolstoi	Tolstoi mente at BP måtte forstås bokstavelig, dvs. som foreskrifter som skulle virkeliggjøres i livet. Konsekvens: Man skulle ikke motsette seg det onde. Tolstoi trakk seg også tilbake fra samfunnslivet! Problem: Var det dette Jesus mente??
	”Social Gospel”: BP er mønsteret for det virkeliggjorte gudsriket. Amerika/ moderne passifisme/kristen sosialisme	På amerikansk grunn ble den lib. teol. ikke så mye orientert ut fra personlighetstanken som ut fra tanken på gudsrikets virkeliggjørelse i samfunnslivet. Problem: Også dette en bokstavelig forståelse av enkeltbudene, - ofte løsrevet fra en helhetsforståelse i lys av Jesu person og hans eskatologiske budskap.
	Interimsetikk: BP er tilspissede disippelkrav i en ventetid. Weiss, Schweitzer	BPs tilspissede form forklares som ”eskatologisk unntakslovgivning” før den siste katastrofe. Dvs. krav som gjaldt for disiplene i den korte tid før Jesu gjenkomst – som Jesus ventet kort tid etter sin død! Problem: Intet i BP selv tyder på at tolkningen er riktig. I så fall får budene ingen betydning for oss i dag.
	Eksistensialistisk tolkning: BP skal hjelpe mennesket til å ta avgjørelse. Bultmann	BP er verken lov eller personlighetsideal, men stiller mennesket i ”det eskatologiske nå” der det må ta en avgjørelse for Gud mot alle verdslige bindinger. Problem: Eskatologien blir avmytologisert, dvs. avkledd sin tidsdimensjon!

AKTUELLE TOLKNINGS- ALTER- NATIVER	Bergprekenen tolket som Guds rene vilje og den nye pacts "lov"	BP tolkes som Gudsrikets nye lov som avsløser den gamle – og forkynner Guds vilje uten å tenke å hva som kan gjennomføres i den fallen verden. BP blir et uttrykk for Guds rene skapervilje knyttet til Guds rike. Denne rene Guds vilje skal ikke sees på som en frelsesvei/-krav. Jf. saligprisingene som tilsies uten egen fortjeneste!
	BP som uttrykk for Guds skapervilje og fullendelse	BP må sees i sammenheng med Jesu Gudsrikeforståelse: Riket <i>griper tilbake</i> til Guds opprinnelige skapervilje (Matt 19,8) og samtidig <i>peker det framover</i> til fullendelsen da synden ikke har makt mer (Matt 11,5). Riket er også <i>nærværende</i> i Jesu egen person og hos disiplene (Matt 12,28), men det er også underveis (jf. vekstliknelsene Matt 13) og utsatt for fiendens angrep. Derfor er det også et rike hvor det kjempes mot det onde. <i>Her</i> skal BP virkelig gjøres – i det nærværende "foregripne" riket, jf. imperativen!!
	BP som kristologisk forkynnelse	Skjerpelse av loven kjent fra jødedommen. Ikke BPs poeng. Det er Jesus selv som er poenget! Han er stifteren av en ny pakt, og han gir sin "grunn-lov". Han har myndighet til å tilsi mennesker riket uforskyldt, samtidig som han stiller kravene til å komme inn i dette rike så radikalt at intet menneske kan oppfylle dem – utenom ham selv! Denne paradosaliteten tydelig. Men det aspekt at Jesus selv oppfyller inngangskravene (betaler billetten) ligger utenfor en rent historisk forståelse av BP.
	BP som menighetsetikk	BP tar også for seg allmenne mellommenneskelige spørsmål som skilsisse, hevnløst, dømmesyke, osv. Hvem rettes disse kravene til og hvordan skal de realiseres? Rettet til disiplene, 5,1f., derfor "menighetsetikk". dvs. BP er Guds krav til den messianske menighet, til det nye Gudsfolk. I de første menigheter har BP fungert som katekese, som veiledning for det kristne liv. Verken Jesus eller noen ledere i urmenigheten mente at det ville være tale om en full oppfyllelse av Guds vilje i denne verden. Men BPs ideal og radikalitet blir allikevel stående – nettopp for å vise hva Guds rene vilje er.
	BP som samfunnsetikk	Dersom BP også kan sies å være uttrykk for Guds rene skapervilje, gjelder den alle mennesker! Jf. avsl. 7,28f. Men Jesus kan ikke ha ment at BP skulle legges til grunn for samfunnets lover, jf. 5,17; 19,8; 26,52; 17,24-27. I fallets verden må det finnes en lov som bærer kompromissets preg. Samfunnet kan ikke omskapes til Guds rike ved etisk kraftanstrengelse, for det onde sitter i menneskehjertet, jf. Matt 15,19. Men BPs krav blir ikke irrelevant for samfunnsetikken: 1) BP gir idealet, men kan ikke anvendes ukritisk, 2) BP vil alltid uttrykke Guds dom over det menneskelige samfunn og dets ordninger. Dermed en advarsel mot å slå seg til ro med denne verden. BP peker framover – mot det fullkomne!

De synoptiske evangelier	GUDS RIKE
Begrepsbruk og betydning	<p>Både det <i>hebraiske ordet (malkut) og det greske ordet (basileia) for "rike"</i> har en dobbel betydning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kongeherrerømme (abstrakt) og kongerike (konkret), men selve grunnbetydningen av temaordet i Jesu forkynnelse er Guds kongelige regime, det at Gud styrer som konge. Det viser også ordets bruk både i GT og NT (Sal. 103,19; 145,11-13 og Mt 6,10 hvor "riket" knyttes sammen med det å gjøre Guds vilje). • "Guds kongedømme" vil derfor være den mest dekkende oversettelse både av språklige og saklige grunner. Det skal imidlertid føyes til at uttrykket "Guds kongedømme" også innbefatter tanken om det området som er under Guds innflytelse og derfor i visse tilfeller best kan oversettes med "Guds rike", f.eks. når det er tale om "å gå inn i " eller utelukkes fra Guds rike (5,20; 7,21-23; 18,3; 19,23-24; 21,31; 23,13). • Oversettelsen "Guds rike" er ellers så innarbeidet i den kristne språkbruk at den synes vanskelig å komme utenom. Men begrepet "Guds kongedømme" markerer sterkere uttrykkets grunnleggende betydning og samtidig få fram Bibelens sterke budskap om Gud som konge, dvs. at Gud får råde og hans vilje skje i menneskers liv. Da vil et menneske ha det godt med sin Gud, ha det godt med sine medmennesker og ha det godt med seg selv. <p><i>"Himmelriket"</i> er brukt 32 ganger hos Matteus ("Guds rike" forekommer fire ganger hos Mt: 12,28; 19,24; 21,31, 43).</p> <ul style="list-style-type: none"> • "Himmel" er trolig å forstå som et annet ord for Gud. Bakgrunnen for en slik forståelse er at jødene som Matteus skriver til, hadde så stor respekt for Gudsnavnet (Jahve = Herren) at de brukte omskrivninger. Andre erstatningsord for Gud er f.eks. "Kraften" (Mt 26,64), "Den høylovede" (Mk 14,61), "Den høyeste" (Lk 1,32). For å møte jødene på hjemmebane foretrekker derfor Matteus uttrykket "himlens kongedømme" ("himmelriket"). • Uttrykket "himmelriket" eller "himmelens rike" indikerer at riket kommer fra himmelen derfor er av himmelsk kvalitet - til forskjell fra jordiske riker.
Begrepsbakgrunn i GT/jødedommen	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Tanken om Guds kongedømme har dype røtter i GT:</i> Både i Salmene og hos profetene kalles Gud ofte for konge (hebr. mælæk som betyr både å "eie" og å "herske"). Gud er Israelfolkets egentlige konge ved utfrielsen av Egypt (2 Mos 15,18ff) og ved paktsslutningen på Sinai (5 Mos 33,5). Den jordiske konge i Israel skulle være Guds tjener og en kanal for gudsstyret (teokratiet). Jfr. kongeloven i 5 Mos 17,14-20. Guds kongedømme skulle altså fungere midt i Israels historie. Gud er også alle folks konge (Jer 10,7), og skal i fremtiden bli hyllet som konge av alle folk (Sal 47; 93; 96-99, Dan 2 og 7, Sak 14,16; o.a.). Guds kongedømme sees her i fremtidsperspektiv. • <i>I jødedommen på Jesu samtid hadde tanken om Guds kongedømme sterke nasjonale og politiske overtoner</i> (på linje med hovedsynet på Messias-skikkelsen). Mange mente Guds kongedømme ville komme ved væpnet makt (zelotkretsen). Andre la mer vekt på Gudskongedømmets åndelige innhold og mente at Guds kongedømme ville realiseres ved lydighet mot Guds bud (rabbinerkretsen): "Dersom hele Israel ville gjøre felles bot en dag, så ville Guds rike komme." Andre igjen fokuserte all oppmerksomhet mot selve forventningen om et himmelsk kongedømme (en ny eon = tidsalder) som Gud selv skulle opprette på underfullt vis i endetiden (endetidskretsen eller apokalyptikerkretsen).
Synoptisk anvendelse av begrepet I presentasjonen er skrifthenvisninger og tematikk vinklet primært fra Matteusevangeliet	<p>Hos døperen Johannes, Jesu forløper og veirydder, er forkynnelsen av Guds kongedømme preget av sterke domstøner og et radikalt omvendelseskrav (3.1ff). På denne bakgrunn står Jesus fram med sitt budskap om Guds kongedømme som både har gamle og nye trekk. I det hele tatt var Guds kongedømme var det sentrale tema i Jesu offentlige forkynnelse: "Vend om, for himmelriket er nær!" (4,17). "Guds rike" ("himmelriket" hos Mt) er den vanlige oversettelsen i våre bibler, men gir ikke full dekning for uttrykkets grunnleggende betydning. Både det hebraiske ordet (malkut) og det greske ordet (basileia) for "rike" har en dobbel betydning. Se over om begrepsbetydning.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Det er rimelig å tro at <i>Jesus har brukt både begrepet "Guds rike" og "himlenes rike"</i>, men Matteus er alene om å bruke begrepet "himlenes rike". Saklig sett betyr imidlertid "Guds kongedømme" og "himmelens kongedømme" det samme. Jfr. f.eks. Mt 5,3 og Lk 6,20. 2) <i>Tanken om Gudsriket har også stått svært sentralt i Jesu undervisning.</i> Dette er tydelig i Matteus-evangeliets <i>store taler</i> av Jesus. Hver tale har sitt tema om Guds kongedømme og gir et dypt innblikk i dets karakter og funksjon: Bergprekenen kap. 5-7 kan sies å være kongedømmets grunnlov; misjonstalen i kap. 1 handler om forkynnelsen av Guds kongedømme i denne verden; liknelsestalen i kap. 13 handler om Gudsrikets vekst; disippeltalen i kap 18 om hva som særpreger fellesskapet i Guds rike; og endelig talen om de siste ting i kap 24-25 om Gudsrikets fullendelse. 3) <i>Jesus har vektlagt at Guds kongedømme har en nåtidig og fremtidig karakter, dvs. en dobbelt-karakter:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Gudskongedømmets nåtidskarakter kommer til uttrykk på flere steder: 4,17; 12,28; jfr. 11,5ff og Lk 17,20-21. Guds kongedømme - en virkelighet her og nå. Jesus forkynner at Guds kongedømme er kommet nær: "Fra den tid begynte Jesus å forkynne: Vend om, for himmelriket er kommet nær." (4,17). Det betyr ikke at dette kongedømmet er i nærheten eller like rundt hjørnet. I lys av Jesu forkynnelse totalt betyr ordet at Guds kongedømme er en nærværende virkelighet (i Jesus Kristus). (Dette har støtte i det greske ordet for "kommet nær", éngiken, med paralleller i Septuagintas bruk av ordet). I evangeliene understrekes det også at Guds kongedømme er kommet nær i vår verden ved Jesu egen person, hans ord og gjerning, på en helt unik måte: "Er det ved Guds Ånd jeg driver ut de onde ånder, da er jo Guds rike kommet til dere." (12,28). Jesu undergjørende virksomhet med helbredelse av syke og seier over Satan er tydelige tegn på at Gudskongedømmet er kommet som en dynamisk virkende kraft i vår verden. Guds kongedømme er så nær knyttet til Jesus at det så å si er personifisert i ham. Derfor innbyr også Jesus mennesker, ikke bare til Guds

<p>forts. begrepet Guds rike i de synoptiske evangelier</p>	<p>rike, men å komme til ham personlig: "Kom til meg, alle dere som strever og bærer tunge byrder, så vil jeg gi dere hvile." (11,28).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Guds kongedømme som en nåtidig virkelighet i Jesus og ved Jesus er det særegne og nye i Jesu forkynnelse av Guds kongedømme. <i>Samtidig forkynner Jesus at det hører fremtiden til:</i> Guds kongedømmets fremtidskarakter kommer til uttrykk på flere steder, f. eks. i Mt 25,34 som er knyttet sammen med Jesus gjenkomst i herlighet: "Så skal kongen si til dem på sin høyre side: Kom hit, dere som er velsignet av min Far, og ta det <i>rike</i> i eie, som er gjort i stand til dere fra verdens grunnvoll ble lagt." Jfr. Mt 8,11, 13,43, o. a. • Guds kongedømme er altså noe som kommer i fremtiden (endetiden) og er en utfoldelse og fullendelse av det nåtidige Guds kongedømme (26,29). Til denne tale om at Guds kongedømme har både en nåtidig og fremtidig karakter, hører Jesu tale om at <i>det finnes et skille mellom "denne verden" og "den kommende verden"</i>; ("denne verden", eg. "denne tidsalder" eller "<u>eon</u>", gr. aeon, hebr. olam; "den kommende verden", eg. "den kommende tidsalder", Mt 12,32; jfr. Mk 10,30; Lk 20,34). Jesu gjenkomst markerer avslutningen av denne tidsalder og innleder den kommende (19,28; 24,3). <p>4) <i>Guds kongedømme har brutt inn i vår verden, ikke ved revolusjon, eller evolusjon, men som et verk av Gud ved Jesus Kristus.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Guds mektige kraft er i funksjon her og nå slik at vi ser det demonstrert i Jesu virksomhet: Evangeliet forkynnes, mennesker helbredes og undere skjer (11,5). Men Guds kongedømme får sitt fulle og hele gjennombrudd først i den kommende verden. Det skjer når Jesus kommer igjen til dom og frelse. Da først skal hans kongsmakt realiseres på en fullkommen måte (19,28). Guds fremtidige kongedømme er altså en unik utfoldelse av det nåtidige i kraft og herlighet. (Vi får altså ikke "himmelen på forskudd" her på jorden! Dvs. Vi får ikke fullt ut se Gudsrikekreftene i funksjon her i denne verden, men vi skal be om og forvente at Herren skal gjøre store ting også her og nå!). • Fellesnevneren for det nåtidige og fremtidige Gudsherredømme er at Gud styrer og hans vilje skjer. Det skal her understrekes at den makt det er tale om, ikke er noen form for fysisk makt eller tvang. Her er det tale om en makt med kjærlighetens fortegn. Det er Guds kjærlighets makt som er i funksjon med menneskers frelse og velsignelse som mål. Gud vil først og fremst frelse og Guds Messias er <i>frelserkongen</i>: <p>5) Budskapet om Guds kongedømme framstilles i Matt.ev. og i de andre synoptiske skrifter som <i>et evangelium og med Jesus var evangelist (4,23; 9,35; 24,14; jfr. 11,5 og 26,13). Jesus forkynte gode og gledelige nyheter om frelse fra Gud:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Dette frelsesbudskapet gjelder alle mennesker. Se Mt 22,1ff om Guds kongedømme som et bryllup med fest og glede, men hvor de innbudte ikke ville komme. Så lyder innbydelsen: "Innby til bryllup <u>alle</u> dere treffer!" • Frelsesgaver gis mennesker uten fortjeneste og verdighet. Frelsesgoder nevnes f.eks i Bergprekenens saligprisninger (5,1-11). Frelseskrefter er i funksjon med hjelp til mennesker i nød (11,4-6). En unik frelsesgave som tilbys mennesker er syndenes forlatelse: "Menneskesønnen har makt på jorden til å tilgi synder" (9,6). En annen unik frelsesgave er Den Hellige Ånd (3,11). Den Hellige Ånds gave sammen med de andre frelsesgoder viser at den messianske tid som profetene bar bud om, er kommet (Joel 3,1ff; Jes 35,5ff; 44,3-5; 61,1ff; Jer 31,3ff; Ez 36,25ff). • Frelsesgavene tilegnes gjennom omvendelse og tro: (Mt 4,17; jfr. Mk 1,15). Omvendelse (gr. metánoia) betyr egentlig "sinnsforandring". Omvendelse i nytestamentlig betydning med dype røtter i den gammeltestamentlige omvendelsesforkynnelse, er sinnets forandring som medfører helomvendning til Guds i holdning og handling. Det er altså tale om en helt ny livsorientering: Omvendelse betyr brudd med det gamle livet (anger over synd) og oppbrudd i retning av Gud (tro, som er å ta imot frelstillbudet og overgi sitt liv helt til Gud). Budskapet om Guds kongedømme inneholder derfor en sterk appell til det enkelte menneske om å ta imot evangeliets budskap. Betingelsen for å komme inn i Guds rike er ikke menneskelig prestasjon eller ytelse (som fariseerne hevdet), men er menneskers reaksjon (valg) på Guds frelsende initiativ (nåde, gave).
<p>Sideblikk til øvrig NT bruk av begr. Guds rike og til annen tematikk</p>	<p>Utenom synopsen brukes begrepet "Guds rike" relativt sjeldent i NT. I Joh. ev. forekommer uttrykket kun i kap. 3,3 og v. 5. Lukas bruker uttrykket enkelte ganger for å beskrive innholdet i det kristne budskap: eks. 8,12; 19,8. Eller brukes begrepet i NT mest om det framtidige herlighetsriket. Merk uttrykk som for eksempel "arve Guds rike", jf. 1 Kor 6,9-10; 15,50; Gal 5,21; Ef 5,5; (1 Tess 1,5). Forkynnelsen av rikets frambrudd i nåtiden er, uten bruk av termen, tatt opp i budskapet om Jesus Kristus som Herre (kyrios) og i tanken om det nye gudsfolket, kirken. Men merk uttrykk som i 1 Kor 4,20: Guds rike består ikke i ord, men i kraft! (Jf. Rom 14,17). En differensiering mellom det nåtidige Kristi rike og det framtidige Gudsriket er antydning i Kol 1,13; 1 Kor 15,24. Men dette skillet er ikke tydelig og gjennomført i NT.</p> <p>Hva er så forholdet mellom menigheten/kirken og Guds kongedømme?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Menigheten er ikke identisk med Guds kongedømme. Guds kongedømme er representert av Jesus som på en fullkommen måte realiserte Guds vilje (jfr. Joh 4,34; 6,38). Men Guds kongedømme har også relasjon til den kristne menighet som et operasjonsområde for Guds vilje: • Menigheten er Guds kongedømme i virksomhet når den lar Gud være konge og herre, dvs. når den gjør hans vilje (jfr. Mt 6,10 o. a.). • Menigheten er Guds kongedømme i funksjon når den forkynner evangeliet om Guds kongedømme (= Jesus). Det var nettopp dette oppdrag den fikk av misjonens Herre med løfte om Jesu nærvær i et misjonsarbeid som krysser alle grenser.

Tema	UNDERBERETNINGENE I DE SYNOPTISKE EVANGELIER
Underberetningens plass i de synoptiske evangelier	<p>Underberetninger har en bred plass i evangeliene, spesielt i den første delen av de synoptiske evangeliene, som beskriver Jesu virksomhet i Galilea.</p> <ul style="list-style-type: none"> • I Markusevangeliet er det beskrevet ca 20 underfortellinger- til sammen er det ca 30 underfortellinger i Jesus-tradisjonen. 209 av 661 vers har direkte eller indirekte med Jesu undervirksomhet å gjøre (dvs. 31% av stoffet). Utenfor Galilea gjør Jesus bare 3 under (9,14ff; 10,46ff; 11,12ff) og bare det siste forbindes med Jerusalem. • Matteusevangeliet samler ti underfortellinger i kap 8-9. Ellers samme bildet som i Mark. • I Lukasevangeliet kommer 15 av 18 undere før 9,50ff (reisen mot Jerusalem). Lukas utelater fem undre fra Mark 6,45-8,26 (kalt: den store utelatelsen), men har mer særstoff: 7,1ff; 13,10ff; 14,1ff,17,1ff. <p>(I Johannesevangeliet forekommer 4 av 7 store tegn i Galilea. Her finnes ingen demonutdrivelsesfortellinger!)</p> <p>Hos synoptikerne brukes ordet dynamis=kraftgjerninger for å referere til Jesu under. I Joh. ev. er det ordet semeion=tegn, som karakteriserer undrene. (I den hellenistiske verden var det vanlig å bruke ord som thauma, paradokson – som altså ikke brukes om Jesu undergjerninger.)</p>
Div historiske paralleller	<p>I religionshistorisk perspektiv er det flere beretninger om ”mirakelgjørere”:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Innen for hellenismen kan man nevne Apollonius fra Tyana levde i det 1 årh. (roman fra 300- tallet) og beretninger knyttet Tempel for legeguden Asklepios. Førstnevnte utførte ca 10 under med magi, trylleformler. • Innenfor jødedommen finnes det både rabbinske beretninger og gammeltestamentlige beretninger. De viktigste rabbinske er Honi (kalt ”sirkeltrekkeren” – fordi han trakk en sirkel rundt seg når han gjorde under) og Hanina ben Dosa. Felles for disse er at de brukte magi og andre fakter. • De gammeltestamentlige beretninger er nok de viktigste modellene for Jesu under. De store undergjørerne er Moses, Elias og Elisja. Spesielt viktig er Elias tradisjonene både når det gjelder antallet undre (tilnærmet likt antall i de to tradisjonene), arten av undre (beslektet: bespisning, dødeoppvekkelse, spedalske rensing) og form/virkelighetsforståelse.
Fortellingenes egenart	<p>Egenarten ved underfortellinger i NT kan oppsummeres slik:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Foranledning og virkning skildres knapt. 2) Jesus bruker ingen tryllemidler eller symboleffekter (jf. dog spytt Mark 7,33; 8,23 og vann Joh 9,7 og håndspåleggelse: Mark 1,31; 5,41; 7,33; 8,22). 3) Jesu maktfulle ord står i sentrum. Jesus handlet ut fra sin spesielle fullmakt og i sitt eget navn. 4) Underfortellingenes hensikt er bevitnelse om Jesus er egenartet. Merk at Jesus gjør ingen straffeunder (som Moses/Aron). I forhold til hellenistisk forståelse av under er avstanden ekstra stor: Det er ikke demonstrasjonen av åndelig makt som står i sentrum, men nærværet av Gudsriket. Han vil dempe oppmerksomheten på undrene, jf. Mark 1,34.44; 5,43. 5) De mange egenartede trekkene ved Jesu under, viser evangelietradisjonens historiske troverdighet på dette punkt. Beretningenes egenart og lokalkoloritt bekrefter historisiteten. Det samme gjør utenombibelske kilder (romerske og jødiske), som kan tale om Jesu undre som egyptisk magi og trolldomskunst.

Fortellingenes fokus og mening	<p>Underberetningens fokus og mening kan oppsummeres slik:</p> <p>1) Meningen er å gi hjelp til mennesker i nød.. Folk kommer i store mengder med sykdommer for å bli legt/helbredet (gr. iasthai/therapeuein), Mark 1,34; 3,2 osv. og frelst (gr: såzein), Mark 3,4; 5,23.28.34. Jesus ser ut til å gå inn i den gammeltest. tanke om at Gud er de elendiges beskytter, jf. Sal 10,5ff; 12,9, Jer 20,13. Jesus hadde omsorg for hele mennesket, ikke bare den åndelige siden.</p> <p>2) Forholdet mellom under og tro. Underene forutsetter og skaper tro. Men troen ikke mirakelforventning, men tillit til at Gud kan gripe inn i vanskelige situasjoner, jf. Jes 7,9ff. Jesus kan rose stor tro, Mark 5,34; Matt 8,10, og han kan la være å gjøre under når trosgrunnlaget ikke var til stede, jf. Mark 6,6; 8,11ff; Matt 16,1ff.</p> <p>3) Underene vitner om Jesus. NT framstiller Jesus som en stor profet i Gt-tradisjon – av typen Elia/Elisja, Luk 7,16. Men primært var undrene en oppfyllelse av løftene om Messia/den messianske tid, jf. Jes 11,2; 29,18; 35,5ff. Se spesielt Matt 11,4ff. Jesu under sammenlignbare med Guds storverk i Gt: Jesus metter tusener i ørkenen, jf. Ex 16, han vandrer på sjøen – jf. Sal 65:8, 89:10 – og hankalles legen, jf. Mark 2:17- Ex 15:26.</p> <p>4) Under vitner om at Guds rike er nær Jesus tjeneste sammenfattes i Mat 4:17ff. 9:35: Forkynnelse og helbredelse. Gjennom underne foregripes det kommende Guds rike. Og underene viser at Gud er i virksomhet. Jesu under blir forstått som oppfyllelsen av de GT løfter om den Messianske tid, Mat 11:4ff. Under er da tegn som varsler det kommende riket.</p>
---------------------------------------	--

De synoptiske evangelier	Jesu liknelser
Begrepsbruk og betydning	<p>Subst. <i>parabolé</i> betyr sammenligning el. jevnføring, og verbet <i>parabolein</i> – å stille ved siden av hverandre. Ordet finnes bare i de syn. ev. (48g.) og i Hebr.br. (2g. der det får betydningen motbilde, typus, 9,9 og 11,19). I Joh. ev. brukes subst. <i>paroimia</i> (3g.) som uttrykk for billedlig og gåtefull tale (oimos= vei, sidevei). I GT brukes ordet <i>mashal</i> som begr. for all billedtale over hodet.</p>
Liknelserformens bakgrunn i GT og i jødedommen	<ul style="list-style-type: none"> • Spesielt er billedtalen framtreddende i <i>visdomslitteraturen</i>, jf. eks. Ordsp. boken. • <i>Profetene</i> bruker formen for å dramatisere og forsterke sin tale, Jes 28,23-29; Esek. 15,1. Visjoner ble gjerne gitt i liknelserform, Am 7,8ff; Jes 5,1ff. Hos Esekiel betegnes flere allegorier med ordet <i>mashal</i>, 17,2ff; 24,3ff. og fungerer som dunkle orakelutsagn som krever nærmere åpenbaring for å bli tolket. Profetene brukte også gjerne liknelserhandlinger, Jes 20,2ff; Jer 13,1ff; 18,1-6, mfl. • I <i>den apokalyptiske litt.</i> brukes billedtale som esk. belæring, jf. 4 Esra og 1 Henok. Billedtalen er syner inn i det hinsidige og innføring i de framtidige mysterier. Denne billedtale er eg. verken liknelsetale eller allegorier, men noe som ved ny åpenbaring skal tydes, ellers blir den uforståelig. Jf. her NTs apokalypse, Joh. Åp. • <i>Rabbinismen</i> dyrket også lignelsesformen, særlig de korte, korte utsagn og ordspråk. Ofte stor likhet mellom rabbinernes form og Jesu liknelsetale. Liknelser brukt pedagogisk for å undervise i vanskelige (lov)spørsmål.
Ulike liknelserformer og genre	<p>Matt har i kap 13 og Markus i kap 4 to liknelssamlinger. Lukas tilstreber å gjengi Jesu liknelser i deres opprinnelige sammenheng.</p> <p>Når Jesus stod fram å forkynnte budskapet om Guds rike, brukte han ofte den rabbiniske korte liknelserform:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>Metaforen</i> (dvs. ord brukt i overført betydning): fariseernes surdeig=lære. Far, konge, osv. om Gud, Israel kalles vingård, hjord og oljetre. 2) <i>Sammenligningen</i> (dvs. den enkleste form for billedtale): Kloke som slanger, enfoldige som duer, som får uten hyrde, osv. 3) <i>Eksemplet</i> (at en sak belyses ved å nevne et eksempel fra saksområdet): å gi et glass kaldt vann, å vende det andre kinnet til. <p>Men Jesus benyttet oftest liknelsspråk som selvstendig billedtale/liknelserfortellinger. (Jf. som ”film” i forhold til ”lysbilder”!) Ut fra rent formale kriterier er det vanlig å skille mellom flere typer liknelser som Jesus bruker:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>Liknelserfortellingen</i>, som eg. er <i>en utvidet sammenligning</i>. Her blir billeddelen bygd ut og blir til en liten fortelling eller et bredere utført bilde, eks. Matt 13,44-46 - Guds rike som en perle el. en skatt. 2) <i>Allegorien</i>, dvs. en fortelling bygd opp rundt flere metaforer (behøver ikke være en realistisk fortelling). Eks. Likn. om de onde vingårdsmenn, Mt 21,33ff, kan tolkes som allegori: Vingårdsherren = Gud, vingården og arbeiderne = Israel, tjenerne = profetene, Sønnen = Jesus, høsten = dommeren, den nye folk = kirken. 3) <i>Eksempelfortellingen</i>, som ikke skal forstås billedlig, men ”bokstavelig” el. moralsk: Gå du hen og gjør likeså! Finnes bare hos Lukas: Eks. den barmhjertige samaritan, Luk 10,30-37; den rike bonden, 12,13-21.

Hvordan skal liknelsene tolkes?	<p>Grunnleggende prinsipper for liknelsestolkning:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>Jesu liknelser står alltid i sammenheng med Jesu egen presentasjon av Gudsriket som hadde brutt fram i denne verden med hans egen person.</i> Liknelsene handler om "Gudsrikets hemmeligheter" eller mysterier, Matt 13,11. Liknelsene har altså ikke som mål å klargjøre allmenne religiøs-etiske sannheter, osv. Den egentlige funksjon for liknelsene var å hjelpe til forståelse, vekke og kalle til omvendelse, men for dem som var vantro og har "gale" tanker om Gudsrikets vesen og komme, blir liknelsene gåtetale som fullbyrder en forherdelsesdom, jf. Jes 6,9 (Matt 13,10-17). 2) <i>Som regel er det i Jesu liknelser bare ett sentralt sammenligningspunkt (tertium comparationis) som skal klargjøre en sannhet i hans budskap.</i> Men det hender også at liknelsene har både to og tre slike sammenligningspunkt (Luk 15,11ff; 16,19ff), men ofte er disse bi-punkter som står i relasjon til hovedpunktet. Ofte peker selve sammenhengen som liknelsene fortelles i på deres sentrale hovedtanke (Luk 15,1-2; 18,1). Avslutningsordet kan også gi veiledning, Matt 22,14; 25,13 – eller innledningen, Luk 18,9; 19,11. Noen ganger er sammenligningspunktet ikke gitt, og må finnes av den åpne og mottakelige hører. 3) <i>Skille mellom allegori (som skal tydes i hver detalj, og den "virkelige" liknelse, som inneholder et poeng som skal anvendes.</i> Kan ofte være vanskelig, men samtidig viktig: Det kan være en advarsel mot å overfortolke Jesu enkle billedtale og liknelser i allegorisk retning. Eks. Når Jesus kommer "som en tyv om natten", er poenget "plutselig", ikke at han ligner en tyv! (Mt 24,43).
Liknelsernes tematikk	<p>Jesu liknelser (ca 70 i tallet) henter stoff fra alle naturens områder, og deres budskap kaster lys over de store emnene i Jesu forkynnelse.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Et hovedtema er Guds vesen og virksomhet: Eks.: Matt 7,9-11; 18,12-14; Matt 21,28-32; Luk 15,11-32 2) Menneskenes natur og gudsforhold er også tema i en rekke liknelser: Eks.: Matt 11,16-19; Luk 14,28-32. 3) Guds rikes vesen, opprinnelse, utvikling og fullendelse – og den enkeltes innstilling til det – er et sentralt tema i mange liknelser. Eks.: Matt 13,3ff. og liknelsene om Riket i Matt 13. 4) Israels utvelgelse, besøkelsestid og forkastelse er også tema i flere av liknelsene. Eks.: Matt 21,33-46; Luk 13,6-9.
Billedtale i de øvrige nytestamentlige skrifter	<p>Hos <i>Paulus</i> finnes ikke ordet parable, og det finnes ingen liknelser i hans brever – slik vi kjenner dem fra evangelielitt. Men brevene er rike på billedbruk, sammenligninger og metaforer. Men her er dette hentet fra den hellenistiske kultur: bylivet, idrettslig, militærvesenet.</p> <p><i>Jakob</i> har heller ingen liknelser, men en mengde bilder.</p> <p><i>Joh. Åp.</i> er nesten utelukkende bygd opp på apokalyptiske bilder, men også her mangler parabelen. Bildene i Åp. er preget av symboler og allegorier. Visjonene (bildene) må tolkes for å forstås.</p>

KRISTOLOGISKE TITLER i de synoptiske evangelier	MESSIAS
Begrepsforekomst • Generelt • Brukshyppighet	<ul style="list-style-type: none"> • Totalt forekommer begr. Messias 280 ganger i NT • 53 ganger i evangeliene.
Begrepsbetydning (språklig)	<ul style="list-style-type: none"> • Hebr. masiah, i best. form. hammasiah= den salvede. I GT forekommer ikke dette begrepet, bare sammensetningen: Herrens/ Jahves salvede (masiah Yahwæh) og "min salvede". • Gresk: ho christos=Kristus. På hellenistisk mark, jf. Paulus, ble Kristus brukt som personnavn/egennavn. Men for Paulus var Jesus og løftenes Messias/den salvede.
Begrepsbakgrunn i GT/jødisk litteratur	<p>1) Flere personer ble "salvet" (med olje) i GT: Prester, Lev 4,3;6,22; konger, 1 Sam 24,10; 2 Sam 19,21; profeter, 1 Kong 19,16. Handlingen indikerte også guddommelig salvelse og utrustning til å fylle en teokratisk rolle/tjeneste.</p> <p>2) Noen ganger beskrives personer som "hans salvede", fordi Gud så på dem som redskaper til å utføre hans vilje. Dette selv om de ikke ble gjenstand for selve salvelses-handlingen. Jf. Kyros, Jes 45,1; patriarkene, Sal 105,15, Israel, Hab 3,13.</p> <p>3) Noen forskere mener at Messias som framtidig el. eskatologisk frelseskonge er fraværende i GT. Dette er im. tvilsomt: Følgende tekster framstår som sentrale messianske tekster i GT:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>1 Sam 2,10</u> framstår som en av de eldste M.profetier, og knytter løftet om en eskatologiske frelseskonge til Davids kongedømme, jf. også 2 Sam 7,12ff. • <u>Sal 2,2</u>. Her beskrives en konge som både er Guds sønn og den salvede som skal herske over hele jorden. • <u>Dan 9,26</u> taler også om at "en salvet" vil komme. • I <u>Jes 9 og 11</u>, som for øvrig ikke kaller den framtidige frelseskongen "den salvede", men beskriver med sterke farger det framtidig "Messias" riket. • <u>Sak 9,9-10 og Jer 22,4</u> beskriver frelseskongen som ridende inn i Jerusalem etter at han har vunnet seier over fiendene. Han vil deretter regjere med fred. <p>4) I senjødedommen, eller i den intertestamentale litteratur, opptrer ordet Messias ikke svært hyppig. Men der skikkelsen opptrer, er det i tråd med GTs utsagn om en kommende frelseskonge: Jf. eks.: Salomons Salmer kap 17, Qumranskriftene (forventning om to Messiaser: en prestlig og en kongelig), 4 Esra 7,28-29, Baruks Apok. kap 29, 40, 72.</p>
Synoptisk anvendelse av begrepet/tittelen	<p>Synoptikernes framstilling av Jesus som Messias har følgende særtrekk:</p> <p>1) Jesu tilbakeholdenhet i forhold til å bruke tittelen. Flere årsaker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • I den off. jødedom fantes det nasjonal-politiske forestillinger som Jesus ikke anerkjente. • Jesus trengte ro i forhold til sin tjeneste og oppgave. Derfor ville han ikke "irritere" myndighetene med å gå inn i disse forventningen. • Men den dypeste årsak til Jesu tilbakeholdenhet finnes i den mer frelseshistoriske forklaring. Jesus kunne ikke la seg utrope som Messias før Guds time var inne, dvs. før han hadde utført sin oppgave som den fornedrede Herrens Tjener (jf Apg. 2,36). Derfor en "Messiashemmelighet over Jesu gjerning, jf. Matt,11,25ff.; Luk 20,41-44. Men allikevel ønsker han at has gjerning skal settes sammen med Messiasstiden, jf. Matt 11,1ff. <p>2) Jesu egen Messiasforestilling kan sies å være preget av en dobbelhet, både oppfyllelse og nyskapning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Oppfyllelse</i> fordi han helt klart går inn i GTs tale om frelseskongen som skal komme, Sal 72. Men han går ikke inn i hele Messiasforventningen i sitt jordeliv. Han realiserer frelsestanken, men han tar ikke makt over Israel og folkene. Dette fullføres først ved hans gjenkomst! (Jf. Apg. 2,33; 1,4-5.) • <i>Nyskapning</i> fordi han kopler Messias-gjeringen til Menneskesønnskikkelsen og GTs tale om Herrens lidende tjener. <p>3) Mot slutten av sin tjeneste bekrefter og "framkaller" Jesus en Messias-forventning hos sine egne disipler, jf. Matt 16,13ff. Ved inntoget i Jerusalem, Matt 21,1-9 m.par., blir han hyldet som "Davidssønnen". Foran ypperstepresten bekjenner han sin Messiasverdighet, Mark 14,61-62 m.par. Han blir korsfestet som Messiaspretendent, (jf Joh 19,19).</p>
Sideblikk til øvrig NT bruk	<p>I <i>Joh.ev.</i> blir begr. Messias (med to unntak 1,17 og 17,3) brukt som tittel, ikke som navn (ulikt brevene!). Ev. ble skrevet for at man skal tro at Jesus var Messias, ikke for at man skal tro på Jesus Kristus, jf. 20,31.</p> <p>Hos <i>Paulus</i> opptrer Kristus/Messias primært som personnavn/egennavn: dvs. Jesus Kristus, ikke at: Jesus er Kristus/Messias, jf. .</p>

KRISTOLOGISKE TITLER i de synoptiske evangelier	MENNESKESØNNEN
Begrepsforekomst <ul style="list-style-type: none"> • Generelt • Brukshyppighet 	<ul style="list-style-type: none"> • Den kristologiske tittel som forekommer hyppigst i de synoptiske evangelier. • Totalt brukt 69 g. i syn., 12 g. i Joh.ev. og 3 g. før øvrig i NT.
Begrepsbetydning (språklig)	<ul style="list-style-type: none"> • Gresk <i>ho hyios tou anthropou</i> er en oversettelse av hebr. <i>bæn-adam</i> og aram. <i>bar-nasha</i>. • Begr. må ikke forstås på gresk bakgrunn som opphav (genetisk), men på semittisk – hvor ben/ alt. bar=sønn – for å betegne et enkelt eks. innenfor arten eller kollektivet. Dvs. en som tilhører menneskeslekten, et enkelt, bestemt menneskebarn.
Begrepsbakgrunn i GT/jødisk litteratur	<p>I Jesu munn ble Ms.-begrepet brukt på en hemmelighetsfull måte som Messias-betegnelse.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Må forstås på bakgrunn av den jødisk apokalyptiske litteratur, spesielt <u>Daniels bok kap. 7,13-14</u>. Ms. er her ikke en tittel, men mer et bilde (i mots. til de fire rovdynere – har Ms. humane trekk). Særpreget er det at skikkelsen også at den ikke bare blir sett på som et individ, men at den blir framstått som et kollektiv, v. 22, 27, der den høyestes hellige = messiasmenigheten. Dette var vanlig i Orientens kongeideologi, der kongen identifiseres med kollektivet han er hode for (jf. Herrens tjener: dels frelseskonge, dels Israel.) • I 1. <u>Henoks bok</u> (fra ca.50 f.Kr. og med stor anseelse i urkr. Jf. sitat i Judas v.6), finnes i kap.37-61 en utarbeidet Ms.-skikkelse – som sies å være Messias. 1.Hen. har for øvrig slående likheter med mange Jesus-ord, og må ha hørt hjemme i det åndelige miljø Jesus levde i. Det samme gjelder 4. <u>Esra</u>, fra ca 90 e.Kr., kap. 11-13, der framstår Ms. også framstår som en eskatologisk frelsesskikkelse=Messias. • Jesus synes altså å både være kjent med den nevnte apokalyptiske litt. og han har brukt forestillinger fra denne som kan ha virket fremmed/hemmelighetsfull på det store flertall av jøder som ikke var fortrolig med litt./språket.
Synoptisk anvendelse av begrepet/tittelen	<p>1) I ev. er Ms. Jesu egentligste selvbetegnelse. Men en helt særegen presentasjonsmåte:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Han omtaler seg selv bare i 3. person, og ev. forfatterne kaller ham aldri Ms. selv. • Mye som tyder på at denne bruken av tittelen i Jesu munn har bakgrunn i Jesu uvilje mot å avsløre Messias-hemmeligheten. Pdas. klart at for dem som hadde innblikk i den tidligere omtalte jødiske apokalyptiske litt., var Jesu bruk av betegnelsen et vitnesbyrd om hans høye selvbevissthet. • At Jesus brukte Ms. og ikke Messias som selvbetegnelse, vitner om at han ikke ønsket å gå inn i de forventninger av politisk-verdslig karakter som var knyttet til Messias-tittelen. • Særegent for Jesus var at han også forener Ms. tanken med (i sin selvbevissthet) en Herrens tjener-tanke (Ebed-Jahve). Dermed kommer en særegen paradoksalitet til syne: Ms. er en enestående høyhetstittel – samtidig som denne Ms. lever på jorden som Herrens tjener i dypeste fornedrelse. <p>2) Denne dobbelheten er tydelig i de tre utsagnsrekkene som finnes hos synoptikerne:</p> <p>a) <i>Utsagn om den jordiske Menneskesønn:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Eter og drikker, Matt 11,19 • Har ikke noe sted å legge sitt hode, Matt 8,20 • Han handler på fullmakter: Mark 1,28 og 2,10f. • Har makt til å tilgi synd, Matt 9,6 • Handler på fullmakter: Mark 1,28 og 2,10f. <p>b) <i>Utsagn om den lidende Menneskesønn</i> Ulikt den apokalyptiske litteratur! Utsagnene knyttet til Es.bokens tale om Herrens tjener.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utsagn om Ms. ringhet og fornedrelse, Matt 8,20; 11,19; 12,32 • Ms. skal lide og dø, Mark 8,31; 9,31; 10,33. • Framstilles som selvhengivelse og stedfortredende. Til frelse: Luk 11,30ff. <p>c) <i>Utsagn om den eskatologiske eller apokalyptiske Menneskesønn.</i> Utsagn spesielt knyttet til Dan 7 og taler om Ms.s komme til dom og forløsning.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Med guddomelig maktfylde, Matt 24,30 • Hans komme innvarsles av veene, Matt 24,8ff. • Bekjennelsen av Ms. avgjørende for menneskets evige skjebne, Matt. 10,32ff. • Kommer til frelse og dom, Matt 24,29.31 • Ms. skal fornye/nyskape verden, Matt 19,28;26,29
Sideblikk til øvrig NT bruk	<p>I <i>Joh.ev.</i> er det særegent at Ms. presenteres som pre-eksistent, 6,62 som er steget ned på jorden, 3,13, og at Ms. opphøyes til herlighet gjennom korsdøden, jf. 12,23; 13,3. <i>Paulus</i> bruker ikke begrepet, (men jf. begr. ”den siste Adam”, det himmelske menneske”). Ellers i NT brukes begrepet i <i>Apgj.</i> 7,56 og i <i>Joh. Åp.</i> 1,13.</p>

Disippeltanken i de synoptiske evangelier	DISIPPEL
Begrepsforekomst • Generelt • Brukshyppighet	Totalt forekommer det greske begrepet <i>mathetes</i> =disippel, ca. 250* i NT, men kun i evangeliene og Apostlenes gjerninger. Døperen <i>Johannes</i> samlet disipler rundt seg, Matt 9,14; 11,2; 14,12). Ett sted omtales <i>Mose</i> disipler, Joh. 9,28. <i>Fariseernes</i> disipler omtales, Matt 22,16; Mark 2,18. <i>Paulus'</i> disipler omtales i Apg 9,25 (mest sannsynlig de som hjalp Paulus og som senere ble hans disipler.) Mest hyppig brukes begrepet om <i>Jesu disipler</i> .
Begrebetsbetydning (språklig)	Den nytestamentlige termen <i>mathetes</i> har sin bakgrunn i det jødiske <i>talmid</i> -begrepet. Dette forekommer kun en gang i GT, 1 Krøn 25,8. Sjeldent forekommer også det andre jødiske begrepet for disippel, nemlig <i>limmud</i> , el. plur. formen <i>limmudim</i> , fra verbet <i>lamad</i> =lære, bli undervist, jf. Jes 8,16; 50,4; 54,13, dvs. i sammenheng med profettjenesten.
Begrepsbakgrunn i GT og i jødedommen	<ol style="list-style-type: none"> 1) GT(se begr. over): Som forklaring på den sjeldne forekomst av begr. i GT, har man pekt på vekten som der finnes på at Guds ord/åpenbaringen er for <i>hele gudsfolket</i>, ikke bare noen utvalgte. Dessuten kan det ha å gjøre med betoningen av Gudsordets/åpenbarings karakter og autoritet i seg selv, og ikke gjennom en "mellommann". 2) I jødedommen på Jesu tid fantes ingen profet/profetembete. Det var toraen som hadde autoritet. Som utlegger og tolker av lovens ord hadde det i jødedommen etablert seg et mester/disippel-forhold. Verbet <i>lamad</i> brukes i rabbinismen om studiet av og tilegnelsen av Toraen. En <i>talmid</i> betegner en som under mesterens veiledning beskjeftiger seg med studiet av Skriften og den religiøse tradisjonen. Ved memorering skulle disiplene lære seg tradisjonen og gjengi den uten at et ord gikk tapt eller noe ble forandret. 3) Mye tyder på at Jesus brukt rabbinernes memoreringsteknikk som metode i undervisningen av sine disipler – for å innprente dem hovedinnholdet i budskapet/ læren. Dette kan bl.a. forklare den sentensaktige form Jesu ord har i de synoptiske evangelier og den formelle likhet som finnes mellom ev. De tolv var spesielt utvalgt til å lære hans lære "utenat" og videreformidle den. De var altså bærere av Jesus-tradisjonen i dens ekthet og opprinnelighet.
Disippeltanken i de synoptiske evangelier	<ol style="list-style-type: none"> 1) <i>I de syn. ev. preges disippeltanken helt og holdent av at Mesteren er Guds Messias</i>, dvs. Mesteren er ulik jødedommens rabbinere som hadde funksjonen å videreformidle læremessige tolkninger og tillemplinger av Skriften. Jesus som Mesteren framstod selv som åpenbaringsbærer og som Skriftens fullendelse! Jf. eks. Matt 5,17ff. Disiplene blir derfor ikke bedt om å bli videreformidlere av en hellig tradisjon (tradenter), men å være vitner, jf. Luk 24,48; Apg. 1,8. Som Guds Messias er Jesus Mester for alltid og i absolutt forstand, dvs. disippelen blir aldri noe annet en en disippel (ulikt jødedommen/rabbinismen!), jf. Matt. 23,8. 2) <i>Jesu disipler knyttes på en helt unik måte til ham som person!</i> Kallet var "Følg meg", jf. Matt 4,19; 8,22; 9,9. Dette innebar å leve i livs- og skjebnefellesskap med Jesus, jf. Luk 14,25ff. Inn i dette fellesskap inviteres syndere av alle slag, Mark 2,14ff. Et særtrekk i evangeliens presentasjon av disiplene er også at de ikke framstår som "supermennesker", men som feilende og svake, jf. Mark 14,26-50; 66-72. Det blir altså ikke krevd kvalifikasjoner i vanlig forstand for å bli en Jesu disippel. 3) <i>Etterfølgelsestanken står svært sentralt i det å være en Jesu disippel.</i> Etterfølgelsen er preget av en dobbelhet; høye og "absolutte" krav og rike velsignelsesløfter: <ul style="list-style-type: none"> • Hva det krever å være en disippel: Bånd til verden/familien må man være villig til å skjære av, jf. Matt 8,21f; 10,37f; 19,27ff; Luk 14,26. Disiplene må dele den forakt, svakhet og fornedrelse som Menneskesønnen opplevde i verden, Matt 10,17-39; Mark 8,34f; 13,13. • Hvilke velsignelser det følger med å være en Jesu disippel: De får åpenbart Gudsrike-mysteriet, Mark 4,10-12. De er Jesu tjenere og medtjenere, Mark 1,17; 6,7ff, 11,1. De skal få spise og drikke ved hans bord i hans rike, Luk 22,29f. De prises salige, Matt 5,11f. 4) <i>Blant alle disiplene som fulgte Jesus valgte han spesielt de tolv</i> som utgjorde den innerste kretsen rundt ham, jf. Mark 3,13f. Dette har i stor grad en frelseshistorisk forklaring. I Matt 19,28 forbindes de tolv disiplene uttrykkelig med Israels tolv stammer. I tolvtalet representerer altså en engere disippelkretsen rundt Jesus den nye pakts Israel, gudsfolket. Selv om disippelbegrepet ikke er reservert de tolv, hentydes det svært ofte til denne indre disippelkrets når det i evangeliene tales om Jesu disipler, jf. Matt, 10,1; 11,1; 19,23,28. I evangeliene brukes altså disippelbegrepet mest i snever betydning, om de tolv, mens det i Apg. brukes om kristne i alminnelighet.